

Kvernbruket i Romåa

Gården Romma gnr. 192 bnr.1 i Elvran hadde fra gammelt av egen bekkekvern, i likhet med de fleste andre gårder i bygda. Her på gården stod kvernbruket i et fossestryk i elva Romåa, som renner like nedenfor gården, og har sitt utspring fra Romsjøen. Oppe ved utløpet fra Romsjøen var det en demning som ble brukt for å regulere vannstanden i elva, både for kvernbruket og til gårdens gamle sag, som også ble drevet ved hjelp av vasskraft. Første gang Rommasaga er nevnt i papirer, er i 1619. I 1661 kom det pålegg fra kongen om at alle kvernbruk av litt størrelse måtte betale inn kvernskatt. Denne skatten var dårlig likt blant bøndene og kunne være tung å få krevd inn. En vanlig skatt for ei bekkekvern på Rommakvernas størrelse, var 6 skilling. Bare de minste kvernene slapp unna med 3 skilling. De aller største kvernene ble det betalte hele 12 skilling i kvernskatt for.

Den første registreringen, der gården Rommen har betalt kvernskatt, kan en finne i matrikkelen for 1723. Dette året ble det betalt 6 skilling i kvernskatt for gårdens bekkekvern. Samme året er det tilføyd i matrikkelen at gården har nok skog og seter på Elvervollen. Gården er tungbrukt og frostnem. Selv om gården var frostnem, ble det avlet noe korn. I matrikkelen for 1669 kan en lese at det ble avlet 2 skjepper bygg og 4 skjepper havre på gården. En må vel gå ut i fra at kverna var langt eldre enn året for innføring av kongens kvernskatt i 1661, da Romma er en gammel gård. Den første som er oppført som bruker på gården, er Arne på Rømen som betalte sin skipsskatt i 1557 og i 1559. Med gårdens plassering tett inntil en såpass stor elv, har det med stor sannsynlighet vært et kvernbruk her, der elvas fossefall er blitt utnyttet fra tidlig tid. På plasser der det var mulighet til å utnytte vasskraften til noe nyttig, ble det bygd kvernhus. Vannet ble ledet inn på et vasshjul ved hjelp av en trerenne. Trekslinger overførte kraften opp til selve kverhuset, der kverna stod. Kverna bestod av to kvernsteiner, som var plassert oppå hverandre. Den nederste steinen ble låst av, slik at den stod i ro, mens den øverste ble satt i bevegelse. Det dyrebare kornet, som også ble kalt for "Guds Lånet", ble ledet inn i senteret på oppåsteinen. Ut på sidene kom nå det ferdigmalte mjølet, som nøysomt ble samlet opp og ble brukt til brødbakst. Var det dårlig med avlinger og lite korn, hente det at mjølet ble drøyd ut med barkemjøl. En måtte hele tiden passe på og ta vare på nok såkorn for kommende år. Ble det flere uår etter hverandre kunne det bli vanskelig å få nok såkorn.

Kvernsteinen her i distriktet har nok kommet fra kvernfjellet i Selbu. Steinene fra Selbu var viden kjent for sin gode kvalitet og mye ble eksportert til Sverige, Danmark og helt til Russland. Med sin fine fordeling av krystaller i steinene var denne type stein meget godt egnet til kvernsteiner. På det meste jobbet opp i mot 300 mann med utvinning, produksjon og transport av steinene til salg. En stein til en storkvern var på ca. 53 tommer (185,5 cm) og veide rundt 1600 kg.

Prisen på kvernsteiner fra 30 til 53 tommer lå på fra 200 til 270 kroner. For de aller minste steinene var prisen ca. 70 kroner. Røros var en mye brukt salgsplass. Selbyggene kjørte både store og små steiner fram til Røros. Her var det et knutepunkt og en fin salgsartikkel å komme med. Det kunne være steiner som var bortbestilt til Hedemarkinger og mange steiner ble solgt og dro østover over Funesdalen og inn til Sverige. Hadde de ikke nok penger, kunne det bli en byttehandel med gulvklokker og andre nyttige ting med tilbake til Selbu. I Kvernfjellet i Selbu var det mange brudd. På det meste var det opp mot 80 forskjellige plasser der det ble tatt ut kvernsteiner. Det beste berget det ble tatt ut steiner fra, var av glimmerskifer spettet med noen harde krystaller som de kalte for tyter, disse var

Staurolitt. Steinene ble klassifisert i tre klasser, den dårligst egnet som kvernstein ble kalt for bruntyt, kvittyt og den beste var ståltyt. Alle klassifisert etter hvor harde disse tytene var. Prisen ble også bestemt etter hvilken klassifisering steinen fikk.

I gamle dager ble arbeidet med å maling korn regnet som et kvinnearbeid, mens de ennå knuste kornet ved hjelp av to steiner som var tilpasset hverandre. Kornet ble da knust ved at en mindre stein ble skuret frem og tilbake over kornet. Men når det ble vanlig med bekkverk, ble arbeidet med å få malt kornet til mjøl et høyt aktet mannsarbeid det stod stor respekt av. Kvernbrukene var ett av de mest utsatte bygningene for brann på gården, her var det primitive lagerbukker og det hendte det ble varmgang i overføringene opp til kverna. Det slo ut gnister som antente støvet som hadde samlet seg rundt kværna. På et lite øyeblikk kunne kvernhuset være overtent og snart var det ei kvern mindre.

I dag er det ingen som vet nøyaktig hvordan kverna som stod i Romåa en gang så ut. Men dette må ha vært ei middels stor kvern, etter størrelsen på steinene og summen på kornskatten som kongen skulle ha.

En kan tenke seg at Rommakverna har vært omtrent så stor som dette bilde fra en tilsvarende nyrestauret kvern fra Ringeriket viser.

Vannet blir her ledet inn mot vasshjulet eller kvernkallen, som igjen overfører kraften opp til selve kverna som var plassert oppe i kvernhuset.